

EŞİT KÖŞE

Şafak Özsoy*

Şehirler ve Sürdürülebilir Yönetim- *Cities and Sustainable Management*

ÖZET

Sürdürülebilir şehirlerin tasarlanması tek odaklı olmayıp, çoklu paydaş yaklaşımının bir sonucudur. Çevresel, ekonomik ve sosyal gerekliliklerin lineer sistemlerden döngüsel sistemlere geçişinin özendirilmesi yönetimin odağını oluşturmaktadır. Kaçınılmaz olarak yeni finansal cazibe merkezleri haline dönüşen şehirler birbirlerine bağlanarak tedariğinin kesintisiz sürmesini sağlaması, aslında tüketim odağında şehirleri bir merkez haline de dönüştürmektedir.

Öten yandan şehirlerin temel alt yapı hizmetleri, yetersiz kaliteli ev stokları, kesintisiz ulaşım ihtiyaçları dahil olmak üzere demokratik yönetimler içinde finansman bularak çözüm oluşturulmasını gerekli kılıyor.

Artan çevresel ve sosyal baskılar ile ekonominin merkezi haline dönüşen şehirlerin yönetimlerinde sürdürülebilir yönetimin uygulanması hedef olmalıdır.

***

Şehirleşme, sürdürülebilirliğinin üç boyutu ile yakından ilişkili olup, toplumsal refahın artırılması, eşitlikli ve adalet odağında hizmetin paydaşlar arasında dağılımı, cinsiyetler arası eşitliğinin sağlanabileceği ortamlar olarak şehirciliğin gelişimi içinde sürdürülebilirlik yaygın olarak yer bulacaktır.

Kentleşme, genellikle ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması ve

insan için olumlu bir güç olmuştur. İktisadi varlıklarını kabul ederek, sosyal ve çevresel bağımlılık, şehirlerin ve küçük kasabaların kurdukları bağlantılar ve çevresindeki kırsal alanların güçlendirilerek sürdürülebilir kalkınmayı kolaylaştırması beklenebilir. Tarım içi ve tarım dışı sektörlerin bu alanlarda mevcudiyeti sürdürülebilir kalkınmanın gelişimine de hizmet edecektir (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). *World Urbanization Prospects 2018: Highlights* (ST/ESA/SER.A/421).)

Kentleşme karmaşık bir sosyo-ekonomik süreç olup, kırsaldan kentsel yerleşimlere nüfusun mekânsal dağılımında içine alan baskın meslekler, yaşam tarzı, kültür ve davranıştaki değişiklikleri içeren bir sosyal yapıdır.

1950'den bugüne değişen dünyada, belki de değişen

ve dönüştürülen stratejide, nüfusun sadece % 30'u olan 750 milyon insan şehirlerde yaşıyordu. Şehirlerin de % 60'ı Avrupa ve Amerikan şehirlerinde yer alıyordu. Bu statüde tabii ki 8000 yıllık bir geçmişi olan İstanbul'u unutmamak gerekir. Zaman içinde ise dünyadaki 7,3 milyar insanın yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştı. Bugün çoğu kıtalar şehir ağlarıyla birleşerek, ekonominin şehirler üzerinden döndüğü bir alana çevrildi. Cazibe merkezleri olarak şehirlerin çekicilikleri kimi zaman daha iyi bir iş ve kazanç imkanı, kimi zaman daha güvenli yaşam alanları sağlayarak karşımıza çıksada, şehirler tüm alanları ile sürdürülebilirlik odağında iyileşmeye açık ekonomik merkezler olarak varlıklarını sürdürmeye başlıyor.

Sürdürülebilirliğinin şehirlere entegrasyonunda ekonomik, ekolojik ve sosyal kapsayıcı bir alanda şehirlerin üretim, aynı zamanda bir tüketim merkezi olduklarını bilerek konumlanmaları 21 yy'un şartlarında hizmet sağlamaları zorunluluğa dönüşme yolunda. Örneğin, İstanbul Belediyesi ve diğer bazı belediyeler, temel su, kanalizasyon, atık yönetimi gibi temel fonksiyonlarının yanı sıra, aynı zamanda bir ekmek üreticisi ya da içme suyunu satan ve dağıtan vb. firmanın yönetimleri ile sosyal ağda hizmetlerini bütünleştirme yolunda faaliyet sağlıyorlar.

21. yy'da dönüşen kentlerdeki değişim rüzgarı içinde beşikten mezara hayat döngüsü içinde sosyal ve çevresel sorunlarla entegre büyüyen kentlerin sürdürülebilirliğe odaklanması; şehrin üretim ve tüketim kalıplarına da odaklanmasını gerekli kılıyor.

Dünya genelinde küreselleşme ile köyden kente akan ve kent nüfusunun hızlı artışıyla, şehirlerde birincil tüketim merkezlerine dönüştü. Hızlı tüketim beraberinde çevresel alanda tahrip ve kirlilik ile doğrudan ilişkilendirilmiş, sadece ulusal ekonomiler için değil küresel ölçekte de sorun olarak algılanmaktadır.

Cazibe merkezlerine dönüşen 21. yy kentlerinde, kilit soru, neden üretimin şehirlerde yoğunlaştığıdır.

Başta altyapı ve temel hizmetler olmak üzere, finans ve pazarlara erişim, düşük ulaşım ve işlem maliyetleri, daha iyi yaşam ve çalışma koşulları, devlet kurumlarının varlığı, diğer işletmeler ve eğitim merkezleri gibi dünyanın pek çok yerinde kentsel üretkenlik, insanları ve işletmeleri kırsaldan daha üretken kılıyor.

Bir üretimin ihtiyacının yakında olması, beraberinde kümeleşmeye neden oluyor ki inovasyon, araştırma ve geliştirme, finansmana erişim ve son zamanlarda yaratıcı ekonomi faaliyetleri bu kapsamda önemli itici güçleri oluşturmaktadır. Böylelikle cazibe merkezlerine doğru kayış, başarılı ve rekabetçi ortamları tetikleyerek, şehirlere göçünde önünü açmaktadır. Bu trendin artacağı, 2030 ve 2050 yılları projeksiyonlarında yer almaktadır. Kısaca, istihdam ve daha yüksek ücretle kentsel pazarlar genişletiliyor. Bu kendi içinde bir çıkmaz yaratırsa da, aynı zamanda sürekli gelişen bir üretim modelini de yaratarak, işletmelerin tüketime odaklanarak ağlarda yetenek ve yaratıcılığı pekiştiren dünya şehirlerine bizi taşıyacaktır.

Kentsel sistemlerde, büyüme nedeniyle, temel belediye hizmetlerinde maliyetlerinin düşmesi beklenebilir. Ancak şehirler çok büyüdükçe, kümelenme ekonomileri yavaşlama eğilimindedir ve bazen kentsel yayılmanın olumsuz heşişmeleri çevresel kaliteyi düşürür ve kentsel riskin yoğunlaşmasına neden olabilir.

Detroit 20. yüzyılda dünyanın oto başkenti olmuş, önemli üreticilerin kümelenmesinin avantajlarını yaşamıştır. Kısaca tedarikçilerin nakliye ve ulaşım avantajları işleri daha ucuz ve kolay hale getirmiştir. Bu model sonrasında dünya da uygulanmaya başlanmış olmasına rağmen, kentin üretken üssünün tek bir endüstriye bağlı olmasının dezavantajı ile bu defa otomobil endüstrisinin yaşadığı zor günlerde kentin ekonomisinde daralmasıyla kent iflas bayrağını 2013'de çekmiştir.

Şehirler artık küresel nüfusun yarısına veya daha fazlasına ev sahipliği yapıyor. Şehir sakinleri genellikle daha yüksek kırsal kesimden insanı barındırdığından, dolayısıyla kırsal tüketim ile kıyaslandığında daha yüksek bir harcama ve tüketim mekanizması başlayacaktır.

Burada anahtar olan çevreyi üretim ve tüketimin öğrenilerek süreçlere entegrasyonunun sağlanmasıdır.

Çocukluğunun İstanbul'u ile kıyasladığımda alınan göçe bağlı olarak il ve kasaba özelinde mahallerin oluştuğunu, ilçelerin ise göç aldığı iller ile tanındığı bir dönemi çoktan geçtik. Çevre odağında kaynakta atıkların ayrıştırılması ve toplanmasında ise istenilen başarıya ulaşılmasının ekonomik yükü ağır. Kent odağında, yaşanan yerlerin, iş, finansal ve sosyal merkezler arasında geçen zaman ise bireylerin kaliteli zaman geçirme ve gelişimlerine yatırım yapmasını engellemektedir. Ayrıca ulaşım odağında artan sera gazı emisyonlarının iklim değişikliğine etkisi de göz önüne alınmalıdır.

Şehirlerde barınan insan nüfusunun artmasıyla, harcamaların ve tüketim akışının değişmesin sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle etegrasyonu, yani böyle bir yerel yönetim modelinin tesisi dünya için hedeflenen olmalı. **Bu dönüşüm, her şehrin farklı odak alanlarıyla değişim gösterebilir. Bu değişimde şehirlerin tüketici modellerinin oluşmasına öncülük edebileceği gerçeği de bul-**

maktadır. Yani çevresel döngüyü azaltarak, ürünlerin hayat sürelerinin sonuna kadar kullanabilecekleri, çevreye saygılı bir modele geçiş olmak zorundadır. Şehirleri daha sürdürülebilir kılmak için kentsel kaynak akışlarının doğrusal olmaktan çıkarak döngüsel geçişin yolları bulunmalıdır.

Bir sürecin israfı pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kaynak israfı ile kendini göstermektedir.

Tüketici profillerin oluşturulması da mümkündür. Atığın döngüsel ekonomiyi sokularak, geri dönüşüme girmesi ve burada hayat bulması hedefi ulaşılabilir bir hedefir. Sıfır atık döngüsünün şehir tasarımı için önemli etkileri vardır. Bu etkiler, alan kullanımı, alan kullanımına bağlı çevresel soruların azaltımı, atık toplanması ve bertarafına bağlı sera gazı emisyonlarının azaltımı, kaynak tasarrufu vb. sayılabilir.

Klasik bir örnek olarak, büyüyen güneş enerjisi çatı panelleri artık orta gelirli ülkelerde de yaygınlaşarak, enerjinin yenilenebilir enerjiye kayması ile her binanın bir enerji üretim merkezi olması, fazla enerjisini elektrik şebekesine elektronik ortamda satılabilir hale gelmesi Türkiye içinde iklim değişikliği tehdidi ile bu geçişi gerektirecek bir gelecek karşımızdadır.

Aynı zamanda petrol ve türevlerine bağlı enerji kaynaklarının yenilenebilir enerji kaynaklarına dönüşümü, fotovoltaik ve rüzgar enerjisi ve şarj edilebilir gibi kaynakları şehirlere adapte etmenin yollarını bulan dünya şehirleri, açıklanan endekslerde varlıklarını sürdürüyorlar. EPI 2021 endeksinde boy gösteren şehirlere baktığımızda, ortak noktalarında paydaş yaklaşımın önemsendiği, demokrasi uygulamaları ile kurumsal yönetimin uygulandığı görülmektedir.

Üretken, yeşil ve döngüsel ekonomiye agresif bir geçiş aslında önümüzdeki yol haritasını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak; sürdürülebilir şehirlerin dünyada risk odağından dirençlilik odağına kayması söz konusu olup, ülkemizde de kriz yönetimi odaklı yaklaşımların dirençlilik odağına kayması gerektiği önemli bir motivasyondur.

Kaynaklar

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Urbanization Prospects 2018: Highlights (ST/ESA/SER.A/421)

Şafak ÖZSOY
Jeoloji Mühendisi
TULIP SÜRDÜRÜLEBİLİR MERKEZİ KURUCUSU
Genel Müdürü

Şafak Özsoy, 1986 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Jeoloji Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur.

Yakın zamanda Harvard Üniversitesi'nden Sürdürülebilir Şehirler Programının yanı sıra Çevre Kısıtlamaları İçinde Enerji sertifikasını almıştır.

Ulusal ve uluslararası düzeyde 36 yıllık endüstri tecrübesine sahiptir.

İş hayatına malzeme mühendisi olarak başlamış, daha sonra Arup Enet ve De Lui Cather'in ortak girişimine geçerek 1991 yılına kadar kalite kontrol şefi olarak çalışmış-

tir. Akademik araştırmacı olarak İngiltere'deki Ulaştırma ve Araştırma Laboratuvarı'nda yaklaşık bir yıl çalışan ÖZSOY, Set Group'da Kalite ve Çevre Müdürü olarak 10 yıl çalışmıştır. 2000'de Akenerji'ye geçmiş ve burada Çevre Müdürü olarak çalışmıştır.

2002 yılında TULIP Sürdürülebilirlik Merkezi'ni kuran ve burada iklim değişikliği politikaları ,enerji yönetimi de dahil olmak üzere sürdürülebilirlik ve acil durum yönetimi konularında hem şehir hem de kurumsal düzeyde danışmanlık vermeye başlamıştır. TULIP Sürdürülebilirlik Merkezi'nin sahibi ve Genel Müdürü olan Özsoy 2003-2007 yıllarda Marmaray Projesinde Kalite Müdürü olarak da çalışmıştır.

Ayrıca Özyeğin Üniversitesi'nde iki dönem sürdürülebilir yönetim dersleri vermiştir.

Halen merkezi Belçika'da bulunan Birleşmiş Milletler Afet ve Risk Ofisinin Türkiye danışmanı olarak da görev yapmaktadır.

Aynı zamanda Rotary International bünyesinde, Doğu Avrupa, Ortadoğu, Orta Asya , Pakistan'ı içine alan bölgeninde çevresel sürdürülebilirlik komitesinin başkanlığını yürütmektedir.

Özsoy, altı yıl boyunca Uluslararası Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin (IFUW) üyelik komitesi üyesi olarak görev yapmıştır. KA-DER'in kurucu üyesi olan ÖZSOY, İstanbul Soroptimist Kulübü Başkanlığı ile Türkiye Soroptimist Kulüpler Federasyonu ve Tür Üniversiteli Kadınlar Derneğinde Genel Sekreterliği görevlerini yürütmüştür.

Kadınlarla Bir Asır isimli bir kitabı olan ÖZSOY, pek çok makale ve yazınında sahibidir.